

La biblioteca d'un arquitecte: els llibres de Josep Puig i Cadafalch

Amb un títol molt semblant, fa dos anys vàrem iniciar aquesta secció amb un comentari sobre la biblioteca de Domènech i Montaner. Aquí acaben les coincidències, perquè mentre que aquesta biblioteca ens arribava donada per la seva família (acompanyada, a més, de l'arxiu arquitectònic i tan sencera com les peripècies de la guerra van permetre), la biblioteca de Puig ho ha fet ara, sola i fragmentada, per camins ben diferents.

També diverses han estat les valoracions posteriors de tots dos personatges, ja que la crítica s'ha mostrat més esquerra amb Puig. La seva obra arquitectònica, com la de Domènech i els altres modernistes, va patir el purgatori (o quasi diríem l'infern, ja que el 1968 es va enderrocar la casa Trinxet, un dels seus edificis més significatius) fins a la dècada dels seixanta, quan a tot Europa s'inicià la rehabilitació crítica dels corrents artístics de començament del segle XX; però els seus estudis sobre l'art romànic català van passar també un període de dubtes i reconsideracions, i les seves actuacions polítiques —obligatòriament silenciades durant la dictadura franquista— no estan encara avui prou estudiades, ni sembla que interessin als qui es podrien considerar els seus hereus polítics. El suposat acomiadament d'Eugeni d'Ors —un tèrbol episodi del qual molts historiadors actuals ara l'exculpen— o la seva ambigua reacció davant del cop de Primo de Rivera, de la qual intentà després justificar-se manta vegada, també han estat utilitzats sovint per entelar la seva tasca al capdavant de la Mancomunitat.

Massa poc per a un home de característiques tan extraordinàries i heterogènies, ja que hem d'admetre que no ha existit mai a Catalunya cap arqueòleg o historiador tan capdavanter, ni tan reconegut i honorat per tantes acadèmies i institucions europees, que fos alhora un arquitecte de la màxima importància i que arribés fins i tot a la més alta legislatura del país.

Davant d'aquesta indiferència oficial, no resulta estrany que la seva casa del carrer de Provença, després de molts i eloqüents anys de silenci administratiu, fos catalogada finalment pel Servei de Patrimoni de la Generalitat com de segona categoria (un justet *Bé Nacional d'Interès Cultural*), encara que ha estat salvada després, *in extremis*, per l'Ajuntament de Barcelona del perill d'una remunta que, permesa segons la catalogació esmentada, l'hauria desfigurat per sempre.

Si l'edifici —una de les elaborades reformes d'una casa precedent, de les quals Puig era un mestre— ha tingut aquest calvari, tampoc no és estrany que l'arxiu professional i la biblioteca hagin passat per rocambolesques situacions abans d'acabar fatalment esquarterats. Hem de

An architect's library: the books of Josep Puig i Cadafalch

Under a very similar title, two years ago we started this section with a discussion about the library of Domènech i Montaner. Here the coincidences end, as the latter's library reached us as a donation from his family (accompanied, furthermore, by his architectural archive, and all as complete as allowed by the vicissitudes of the war), whereas Puig's library has reached us now, alone and fragmented, along very different paths.

Also diverse have been the later valuations of both figures, as the critics have been a lot tougher with Puig. His architectural work, like that of Domènech and the other modernists, went through purgatory (or we could almost say hell, as in 1968 Casa Trinxet, one of his most significant buildings was demolished) until the 1960s, when the critical rehabilitation of artistic currents from the early 20th century began all over Europe. His studies on Catalan Romanesque art, however, also passed through a period of doubts and reconsiderations and his political actions —obligatorily silenced during the Franco dictatorship— are not sufficiently studied even today, nor do they seem to interest those who could be considered his political successors. The supposed sacking of Eugeni d'Ors — a shadowy affair for which numerous historians today excuse him — or his ambiguous reaction to the coup of Primo de Rivera, which he later tried to justify on many occasions, have also been frequently used to tarnish his work at the forefront of the Mancomunitat.

Too little for a man of such extraordinary and heterogeneous characteristics, as it must be admitted that Catalonia has never seen any archaeologist or historian as prominent, as acclaimed and as honoured by so many European academies and institutions, who was at the same time an architect of the greatest importance and even reached the highest legislature of the country.

Given the official indifference, it is not strange that his house on Provença, after many eloquent years of administrative silence, was finally catalogued by the Generalitat's Heritage Service with a grade two listing (a very tight "National Property of Cultural Interest"), although it was later saved, *in extremis*, by Barcelona City Council from the danger of a repair that, according to the aforesaid listing, would have disfigured it forever.

If the building — one of those elaborate reforms of a pre-existing house, of which Puig was a master — has suffered such torment, it is hardly surprising that his professional archive and library went through some bizarre situations before ending up fatally quartered. Here it is important to state that

La biblioteca de un arquitecto: los libros de Josep Puig i Cadafalch

Bajo un título muy similar, hace dos años iniciamos esta sección con un comentario sobre la biblioteca de Domènech i Montaner. Aquí acaban las coincidencias, puesto que dicha biblioteca nos llegaba como una donación de su familia (acompañada, además, del archivo arquitectónico y tan completa como lo permitieron las peripecias de la guerra), mientras que la biblioteca de Puig lo ha hecho ahora, sola y fragmentada, por caminos bien distintos.

También diversas han sido las valoraciones posteriores de ambos personajes, puesto que la crítica se ha mostrado más arisca con Puig. Su obra arquitectónica, como la de Domènech y los demás modernistas, sufrió el purgatorio (o casi diríamos el infierno, ya que en 1968 fue derribada la casa Trinxet, uno de sus edificios más significativos) hasta la década de los sesenta, cuando en toda Europa se inició la rehabilitación crítica de las corrientes artísticas de principios del siglo XX. Sus estudios sobre el arte románico catalán, sin embargo, pasaron también por un periodo de dudas y reconsideraciones, y sus actuaciones políticas —obligatoriamente silenciadas durante la dictadura franquista— no están aún hoy suficientemente estudiadas ni parece que interesen a quienes podrían considerarse sus herederos políticos. El supuesto despido de Eugeni d'Ors —un turbio episodio del que numerosos historiadores actuales lo exculpan ahora— o su ambigua reacción ante el golpe de Primo de Rivera, de la que después intentó justificarse en muchas ocasiones, también han sido utilizados a menudo para empañar su labor al frente de la Mancomunitat.

Demasiado poco para un hombre de características tan extraordinarias y heterogéneas, ya que hay que admitir que no ha existido jamás en Cataluña ningún arqueólogo o historiador tan prominente, ni tan reconocido y honrado por tantas academias e instituciones europeas, que fuera al mismo tiempo un arquitecto de la máxima importancia y que llegara incluso a la más alta legislatura del país.

Ante esta indiferencia oficial, no resulta extraño que su casa de la calle Provença, tras muchos y elocuentes años de silencio administrativo, fuera catalogada finalmente por el Servicio de Patrimonio de la Generalitat como de segunda categoría (un justito *Bien Nacional de Interés Cultural*), aunque luego ha sido salvada, *in extremis*, por el Ayuntamiento de Barcelona del peligro de un remiendo que, permitido según la citada catalogación, la habría desfigurado para siempre.

Si el edificio —una de las elaboradas reformas de una casa precedente, de las que Puig era un maestro— ha pasado por este calvario, tampoco es de extrañar que el archivo profes-

ARXIU HISTÒRIC DEL COAC

fer constar aquí que el Col·legi d'Arquitectes ja havia fet, fa temps, llargues i, en aparença, fructuoses diligències amb els familiars de l'arquitecte per tal de fer-se càrrec d'aquesta valuosa documentació, interrompudes per dos fets luctuosos i imprevistos. A conseqüència d'aquests fets, un familiar sobrevingut precipità la incomprendible venda per separat de l'arxiu i els llibres; el primer, a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i els segons a un llibreter antiquari. Quan, en un darrer intent d'evitar la dispersió irreparable de la biblioteca, vàrem arribar a l'establiment, ja se'ns havien avançat la biblioteca del MNAC i les d'alguns departaments de la Generalitat, que havien picotejat sense manies els llibres del seu interès particular, en una mostra més del taifisme actual, derivat de la manca d'una política cultural, una situació que no es produïa, en canvi, a la Mancomunitat de Puig. Afortunadament, en aquesta primera tria, l'arquitectura va ser, en general, deixada de banda i el Col·legi aconseguí adquirir-la en bloc —amb una important despesa econòmica, tot s'ha de dir—, indeixant, a més, la resta de llibres aliens a aquesta matèria que, ara, en aquestes circumstàncies, ja no estàvem disposats a adquirir, però almenys volíem deixar constància de la seva existència, abans de l'escampada final.

Comptant els quasi 700 llibres que vàrem comprar, més els 400 indexats, els 240 adquirits per la biblioteca del MNAC (els títols dels quals hem extret del seu catàleg en línia), els 423 que havia donat el mateix Puig a la Biblioteca de Catalunya l'any 1914 i els llibres dispersats, podem estimar que la seva biblioteca superava els dos milers d'exemplars. És possible, també, que alguns llibres preuats hagin estat venuts amb anterioritat; concretament hem trobat a faltar el *Dictionnaire* de Viollet-le-Duc, indispensable encara per als arquitectes de la generació de Puig, que havíem entrevist en una de les visites a casa seva.

Al marge d'aquestes possibles pèrdues, el catàleg de llibres que hem pogut reconstruir ens descobreix l'existència de dues biblioteques paral·leles: la pròpia d'un professional de l'arquitectura i la de l'erudit investigador del romànic català.

L'esmentada donació de Puig a la Biblioteca de Catalunya (una biblioteca que havia ajudat a crear i de la qual, a més, havia dissenyat la seu) exclou d'aquesta primera secció els llibres pròpiament d'arquitectura i n'altera la composició.

El cos més important el formen, ara, els llibres de construcció i càlcul d'estructures. La seva quantitat es pot explicar simplement pel fet que Puig era, també, professor de Resistència de Materials i Hidràulica a l'Escola d'Arquitectura, ja que, per a alguns, podria semblar una paradoxa

✓ Puig i Cadafalch en el seu estudi del carrer Provença.

the Association of Architects had already, a long time ago, been through long and apparently fruitful negotiations with the architect's relatives in order to take charge of this valuable documentation, interrupted by two sad unforeseen events. As a result of these, a non-blood relative pushed forward the incomprehensible separate sale of the archive and the books; the first to the National Archive of Catalonia and the second to an antique bookseller. When, in a last attempt to avoid the irreparable break-up of the collection, we reached the establishment, we had been beaten by the libraries of the MNAC and of some departments of the Generalitat, which had unabashedly picked at the books they were particularly interested in, in yet another demonstration of today's disunity, the result of a lack of cultural policy (a situation that did not arise, in contrast, in Puig's Mancomunitat). Fortunately, in this first selection, in general the architecture was relegated and the Association managed to acquire it in a block – for a significant sum, it must be said – registering also the remaining books not related to this subject that, now, in these circumstances, we were no longer prepared to acquire, but at least we wanted to leave a record of their existence, before their final dispersion.

Counting the almost 700 books that we purchased, plus the 400 indexed, the 240 acquired by the MNAC library (whose titles we have extracted from its online catalogue), the 423 that Puig himself had donated to the Library of Catalonia in 1914 and the dispersed books, we can estimate that his library exceeded two thousand volumes. It is also possible that some more valuable books had been sold previously; specifically we found it lacking the *Dictionnaire* of Viollet-le-Duc, indispensable even for architects of Puig's generation, which we had glimpsed in one of the visits to his home.

Outside of these possible losses, the catalogue of books that we have been able to reconstruct discovers for us the existence of two parallel libraries: that typical of an architecture professional and that of a learned scholar and researcher of the Catalan Romanesque.

The aforementioned donation by Puig to the Library of Catalonia (which he had contributed towards creating and whose headquarters, furthermore, he had designed) excludes from this first section those books actually of architecture, altering the composition.

The most important body is formed, now, by books on construction and structural calculations. Their quantity can be explained simply by the fact that Puig was, also, teacher of Resistance of Materials and Hydraulics at

sional y la biblioteca hayan vivido rocambolescas situaciones antes de acabar fatalmente descuartizados. Aquí hay que hacer constar que el Colegio de Arquitectos ya había hecho, hace tiempo, largas y aparentemente fructuosas diligencias con los familiares del arquitecto para hacerse cargo de esta valiosa documentación, interrumpidas por dos luctuosos imprevistos. A consecuencia de estos hechos, un pariente político precipitó la incomprendible venta por separado del archivo y los libros; el primero, al Arxiu Nacional de Catalunya, y los segundos a un librero anticuario. Cuando, en un último intento por evitar la dispersión irreparable de la biblioteca, llegamos al establecimiento, ya se nos habían avanzado la biblioteca del MNAC y las de algunos departamentos de la Generalitat, que habían picoteado sin manías los libros de su interés particular, en una muestra más del taifismo actual, derivado de la ausencia de una política cultural (situación que no se producía, en cambio, en la Mancomunitat de Puig). Afortunadamente, en esta primera selección, en general la arquitectura fue relegada y el Colegio consiguió adquirirla en bloque —con un importante dispendio, todo hay que decirlo—, registrándose además los restantes libros ajenos a esta materia que, ahora, en estas circunstancias, ya no estábamos dispuestos a adquirir, pero al menos queríamos dejar constancia de su existencia, antes de la dispersión final.

Contando los casi 700 libros que compramos, más los 400 indexados, los 240 adquiridos por la biblioteca del MNAC (cuyos títulos hemos extraído de su catálogo en línea), los 423 que había donado el propio Puig a la Biblioteca de Catalunya en 1914 y los libros dispersados, podemos estimar que su biblioteca superaba los dos millares de ejemplares. También es posible que algunos libros más valiosos hayan sido vendidos con anterioridad; concretamente hemos echado en falta el *Dictionnaire* de Viollet-le-Duc, indispensable aún para los arquitectos de la generación de Puig, que habíamos vislumbrado en una de las visitas a su casa.

Al margen de estas posibles pérdidas, el catálogo de libros que hemos podido reconstruir nos descubre la existencia de dos bibliotecas paralelas: la propia de un profesional de la arquitectura y la del erudito investigador del románico catalán.

La citada donación de Puig a la Biblioteca de Catalunya (biblioteca que había contribuido a crear y cuya sede, además, había diseñado él mismo) excluye de esta primera sección los libros propiamente de arquitectura y altera su composición.

El cuerpo más importante lo forman, ahora, los libros de construcción y cálculo de

a M. Puig y Cadafalch
corresponsal de l'Institut.

en souvenir respectueux

J. Haute

a Monsieur J. Puig i Cadafalch
en souvenir du congrès de Paris 1921

J. Fleury

a Monsieur Puig i Cadafalch
Amical souvenir

L. Breuilly

que l'autor d'una arquitectura en què els elements decoratius aparenten ser el principal argument, demostrés, en canvi, tant d'interès per les estructures i la tecnologia.

Aquest malentès és el resultat d'una anàlisi superficial de la seva obra, avui estudiada més pels historiadors de l'art que no pas pels arquitectes, com seria desitjable per als qui pensem que la història de l'arquitectura ha de constituir una branca de la mateixa arquitectura i un àmbit de reflexió per als arquitectes. En realitat, Puig practica una arquitectura amb moderns criteris estructurals i constructius, i l'ornamentació, tan protagonista i historicista com es vulgui, constitueix únicament una forma d'explicar-los. (¿O no era, com molts altres de la seva generació, un llunyà i perifèric deixeble de Viollet-le-Duc?)

L'*Étude des divers systèmes de constructions en ciment armé*, de Lavergne (París, 1901), o els tres volums de *Der Eisenbetonbau*, de C. Kersten (Berlín, 1920), ens revelen, per exemple, fins a quin punt estava sempre al dia en la tècnica del formigó, de la mateixa manera que els nombrosos catàlegs de materials de construcció que ens han arribat (ferro, vidre, paviments, sanitaris, etc.) constitueixen els testimonis del seu interès per les novetats en aquest camp.

Finalment, una notable col·lecció de llibres de matemàtiques ens recorda que Puig era, a més de tantes altres coses, doctor en ciències físiques i matemàtiques per la Universitat de Madrid (1888). Hi trobem, entre d'altres, el *Traité élémentaire des quaternions* de Tait (París, 1882) i el *Recueil d'exercices de calcul infinitésimal* de Frenet (París, 1888), obres representatives de la matemàtica més avançada del seu temps.

En el camp dels estudis sobre el romànic, aviat Puig ocuparà internacionalment un lloc destacat gràcies a la seva monumental obra *L'arquitectura romànica a Catalunya* (Barcelona, 1909-1918), que l'introduirà en els cercles europeus d'historiadors i arqueòlegs medievals i propiciarà la seva assistència a diversos congressos en aquest continent. Els viatges es multiplicaran a partir del 1923, durant la dictadura de Primo de Rivera (París, 1921, 1924 i 1926; Bucarest, 1925; Estats Units, 1930; Roma, 1933, etc.), quan la seva activitat com a arquitecte es redueix, mentre que s'amplia la d'historiador.

En aquesta biblioteca d'estudis medievals no hi falten obres bàsiques com el *Précis d'archéologie romane*, de J.A. Brutails (Tolosa, 1908), representant de la històrica escola francesa, o *The Lombard architecture*, d'A. Kingsley Porter (Londres, 1917), influent professor de Harvard, que convidarà Puig a fer un curs en aquesta universitat l'any 1930. Acompanyen aquests tractats una munió de petites mo-

the School of Architecture, as, for some, it could seem paradoxical that a designer of an architecture where decorative elements appear to be the main argument showed, in contrast, so much interest in structures and technology.

This misunderstanding is the result of a superficial analysis of his work, today studied more by art historians than by architects, as would be desirable for those of us who think that the history of architecture should stand as a branch of architecture itself and a sphere of reflection for architects. In fact, Puig practiced an architecture with modern structural and construction criteria, and the ornamentation, as protagonist and historicist as one wants, constitutes only one way of explaining them. (Or was he not, as so many others of his generation, a distant and peripheral disciple of Viollet-le-Duc?)

The book *Étude des divers systèmes de constructions en ciment armé*, by Lavergne (Paris, 1901), or the three volumes of *Der Eisenbetonbau*, by C. Kersten (Berlin, 1920), reveal to us, for example, to what point he was always abreast of concrete techniques, just as the numerous catalogues of construction materials that have reached us (iron, glass, flooring, sanitary fittings, etc.) vouch for his interest in new ideas in this field.

Finally, a notable collection of mathematics books reminds us that Puig was, in addition to so many other things, a doctor in physical sciences and mathematics from the University of Madrid (1888). We find, among others, the *Traité élémentaire des quaternions* by Tait (Paris, 1882) and the *Recueil d'exercices de calcul infinitésimal* by Frenet (Paris, 1888), representative works of the most advanced mathematics of his time.

In the field of studies on the Romanesque, Puig would soon occupy a prominent place on an international level thanks to his monumental work *L'arquitectura romànica a Catalunya* (Barcelona, 1909-1918), which would introduce him into the European circles of mediaeval historians and archaeologists and would lead to his attendance at several congresses around the continent. The trips would multiply from 1923 onwards, during the Primo de Rivera dictatorship (Paris, 1921, 1924 and 1926; Bucharest, 1925; United States, 1930; Rome, 1933, etc.), when his activity as an architect began to decrease, while his activity as a historian increased.

In this library of mediaeval studies there is no lack of basic works such as the *Précis d'archéologie romane*, by J.A. Brutails (Toulouse, 1908), representative of the historical French school, and *Lombard Architecture*, by A. Kingsley Porter (London, 1917), an influ-

estructuras. Su cantidad puede explicarse simplemente por el hecho de que Puig era, también, profesor de Resistencia de Materiales e Hidráulica en la Escuela de Arquitectura, ya que, para algunos, podría parecer una paradoja que el autor de una arquitectura en la que los elementos decorativos parecen ser el principal argumento, demostrara, en cambio, tanto interés por las estructuras y la tecnología.

Este malentendido es el resultado de un análisis superficial de su obra, hoy estudiada más por los historiadores del arte que por los arquitectos, como sería deseable para quienes pensamos que la historia de la arquitectura debe constituir una rama de la propia arquitectura y un ámbito de reflexión para los arquitectos. En realidad, Puig practica una arquitectura con modernos criterios estructurales y constructivos, y la ornamentación, tan protagonista e historicista como se quiera, constituye únicamente una forma de explicarlos. (¿O no era, como muchos otros de su generación, un lejano y periférico discípulo de Viollet-le-Duc?)

El *Étude des divers systèmes de constructions en ciment armé*, de Lavergne (París, 1901), o los tres volúmenes de *Der Eisenbetonbau*, de C. Kersten (Berlín, 1920), nos revelan, por ejemplo, hasta qué punto estaba siempre al día en la técnica del hormigón, al igual que los numerosos catálogos de materiales de construcción que nos han llegado (hierro, cristal, pavimentos, sanitarios, etc.) atestiguan su interés por las novedades en este campo.

Por último, una notable colección de libros de matemáticas nos recuerda que Puig era, además de tantas otras cosas, doctor en ciencias físicas y matemáticas por la Universidad de Madrid (1888). Encontramos, entre otros, el *Traité élémentaire des quaternions* de Tait (París, 1882) y el *Recueil d'exercices de calcul infinitésimal* de Frenet (París, 1888), obras representativas de la matemática más avanzada de su tiempo.

En el campo de los estudios sobre el románico, bien pronto Puig ocupará un destacado lugar a nivel internacional gracias a su monumental obra *L'arquitectura romànica a Catalunya* (Barcelona, 1909-1918), que lo introducirá en los círculos europeos de historiadores y arqueólogos medievals y propiciará su asistencia a varios congresos en este continente. Los viajes se multiplicarán a partir de 1923, durante la dictadura de Primo de Rivera (París, 1921, 1924 y 1926; Bucarest, 1925; Estados Unidos, 1930; Roma, 1933, etc.), cuando su actividad como arquitecto decrece, al tiempo que se amplía la de historiador.

En esta biblioteca de estudios medievals no faltan obras básicas como el *Précis*

From a water colour drawing by F. C. White.

HOME.

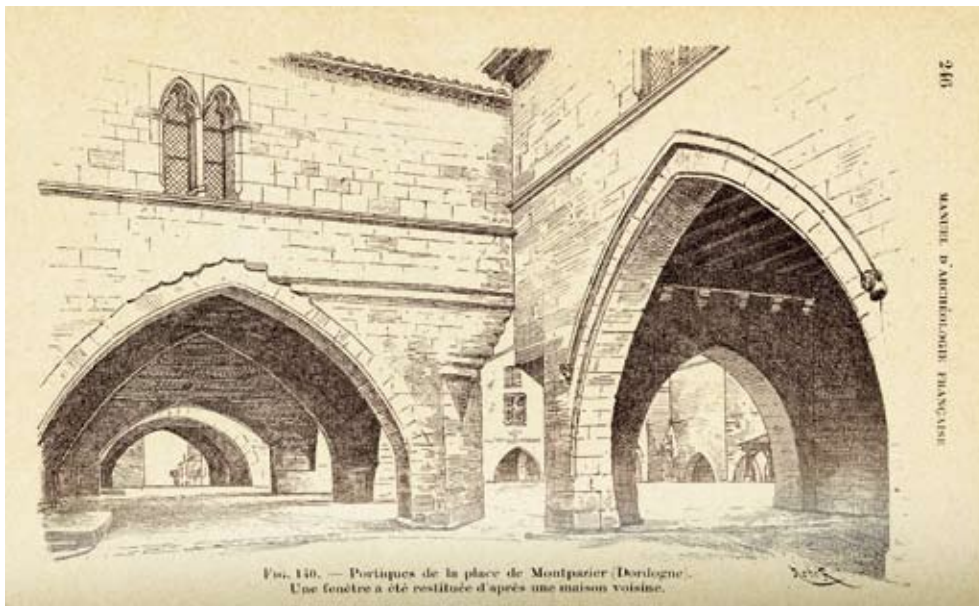

Fig. 110. — Portiques de la place de Montparier (Dordogne). Une fenêtre a été restituée d'après une maison voisine.

✦ C. Enlart, Manuel d'archéologie française, (Paris, 1902)

✦ E. Gregory, The art and craft of home-making, (Londres, 1913)

ential Harvard professor who invited Puig to teach a course at that university in 1930. These treatises are accompanied by countless small monographs on Romanesque churches and monuments, an important source of data and references for his studies.

All the books in various European languages stem from the congresses period and were gifts from their respective authors – as seen by the respectful dedications written in French, the language that Puig spoke and that was still, back then, a cultural language worldwide – and they help to reconstruct his travels: *Régi Magyar Templomok*, *Sochari prazského baroku*, *Câte-va observaituni in privinta bolnitei coziei* and *Jätten Finn pâ cluniacensernas pilgrimsvägar* would be some eloquent – although not always understandable – demonstrative titles.

We are leaving the magazines until the end. As is customary in professional offices, they are always incomplete, but the titles are sufficiently revelatory. Two are especially interesting: the expectable Viennese magazine *Der Arkitekt* (from 1899 to 1902) and, above all, *The American Architect* (from 1926 to 1934), an eclectic magazine devoted to the “practising” architect that showed construction and technological novelties in the United States, about which Puig wanted to remain informed.

During this urgent – because the books are still being catalogued – bibliographical examination, we find no reference, in contrast, to the architecture of the modern movement, already emerging in the 1920s. Puig had managed, like few, to survive modernism, and with great fortune, furthermore, but he was generationally incapable of reaching the new wave that would revolutionise architecture. ♦

David Ferrer and Manuel del Llano
Translated by Debbie Smirthwaite

d'archéologie romane, de J.A. Brutails (Toulouse, 1908), representante de la histórica escuela francesa, o *The Lombard architecture*, de A. Kinsley Porter (Londres, 1917), influyente profesor de Harvard, que invitará a Puig a impartir un curso en dicha universidad en 1930. Acompañan a estos tratados un sinfín de pequeñas monografías de iglesias y monumentos románicos, importante fuente de datos y referencias para sus estudios.

De la época de los congresos provienen todos los libros en varias lenguas europeas, obsequio de sus autores respectivos —tal como evidencian las respetuosas dedicatorias escritas en francés, el idioma que sabía Puig y, aún en aquel tiempo, lengua cultural en todo el mundo— que ayudan a reconstruir sus viajes: *Régi Magyar Templomok*, *Sochari prazského baroku*, *Câte-va observaituni in privinta bolnitei coziei* o *Jätten Finn pâ cluniacensernas pilgrimsvägar* serían unos cuantos elocuentes —aunque no siempre comprensibles— títulos demostrativos.

Dejemos para el final las revistas, que, como es habitual en los despachos profesionales, están siempre incompletas, pero los títulos resultan suficientemente reveladores. Dos son especialmente interesantes: la esperable revista vienesa *Der Arkitekt* (de 1899 a 1902) y, sobre todo, *The American Architect* (de 1926 a 1934), una revista ecléctica dedicada al arquitecto “practicante”, que muestra las novedades constructivas y tecnológicas de Estados Unidos, de las que Puig quiere estar al corriente.

En este escrutinio bibliográfico de urgencia —puesto que los libros aún se están catalogando—, no hallamos ninguna referencia, en cambio, a la arquitectura del movimiento moderno, ya emergente en la década de los años veinte. Puig había logrado, como pocos, sobrevivir al modernismo, y con gran fortuna, además, pero ya era generacionalmente incapaz de alcanzar la nueva ola que revolucionará la arquitectura. ♦

David Ferrer y Manuel del Llano
Traducido por Isabel Casadevall

nografies d'esglésies i monuments romànics, important font de dades i referències per als seus estudis.

De l'època dels congressos provenen tots els llibres en diverses llengües europees que li són regalats pels seus autors —tal com evidencien les respectuoses dedicatòries escrites en francès, l'idioma que sabia Puig i, encara en aquell temps, llengua cultural a tot el món— que ajuden a resseguir els seus viatges: *Régi Magyar Templomok*, *Sochari prazského baroku*, *Câte-va observaituni in privinta bolnitei coziei* o *Jätten Finn pâ cluniacensernas pilgrimsvägar* en serien uns eloqüents —encara que no sempre entenedors— títols demostratius.

Deixem per al final les revistes, que, com és habitual en els despatxos professionals, estan sempre incompletes, però els títols resulten prou reveladors. Dos són especialment interessants: l'esperable revista vienesa *Der Arkitekt* (del 1899 al 1902) i, sobretot, *The American Architect* (del 1926 al 1934), una revista ecléctica dedicada a l'arquitecte “practicant”, que mostra les novetats constructives i tecnològiques dels Estats Units, de les quals Puig vol estar al corrent.

En aquest escrutini bibliogràfic d'urgència —car els llibres encara s'estan catalogant—, no trobem cap referència, en canvi, a l'arquitectura del moviment modern, ja emergent a la dècada dels anys vint. Puig havia aconseguit, com pocs, sobreviure el modernisme, i amb gran fortuna, a més, però ja era generacionalment incapaç d'atrapar la nova onada que revolucionarà l'arquitectura. ♦

David Ferrer i Manuel del Llano